

İMAM EFENDİ'NİN ÖĞRETİLERİNDE TASAVVUFİ YORUMLAR

Prof. Dr. Mehmet SOYSALDI*

Değerli Başkan ve Saygıdeğer Dinleyenler,

Sözlerime böyle güzel bir sempozyumun yapılmasında emeği geçen herkese teşekkür ederek başlamak istiyorum. Bildiri başlığım “*İmam Efendinin Öğretilerinde Tasavvufî Yorumlar*”dır. Önce İmam Efendi'nin hayatı, kişiliği ve eserleri hakkında kısa bir bilgi vermek istiyorum. Daha sonra öğretilerindeki bazı tasavvufî yorumlar üzerinde duracağım.

1.İmam Efendi'nin Hayatı ve Kişiliği

Osman Bedrüddin Erzurumî hazretleri 1858 yılında Erzurum'da Abdurrahman Ağa Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir.¹ Babası, ilim ve faziletiyle tanınmış Nakşibendi şeyhlerinden Selman-ı Sukutî Efendidir. Annesi ise, Esmâ Hatun'dur. Üç yaşında iken babasını kaybeden Erzurumî hazretleri, ilk derslerini Erzurum'daki hocası Mehmet Tahir Efendi'den almıştır. Kur'an-ı Kerim'in tamamını ezberleyerek dokuz yaşında hafız olmuştur.² Hafızlıktan sonra o dönemdeki eğitim sistemine uygun olarak nahiv ve sarf dersleri olarak Arapçayı öğrenmiştir. Arapçayı güzel bir şekilde öğrendikten sonra tefsir, hadis ve fıkıh dersleri olarak bu ilimlerde söz sahibi olur.³ İlk hocası Mehmet Tahir Efendi'nin kendisine; “Molla hafız, bütün bildiklerimi sana öğrettim. Ayrıca bilmediklerimi de okuyarak öğrenip sana öğrettim. Bundan ötesine gidemiyorum. Artık senin benden fazla ilme sahip olan bir hocaya ihtiyacın var. Bugünden itibaren sana daha ders vermeyeceğim.”⁴ demesi üzerine Buhara'dan Erzurum'a gelmiş olan Seyyid Ahmed Meramî hazretlerinden ders almaya başlar. Yedi yıl Ahmet Meramî Efendi'den ders aldıktan sonra; “Artık sana öğretecek bir şeyim kalmadı. Benim görevim seni bir mürşide hazırlamaktır. Sen o mürşidi güneyde bulacaksın.”⁵ diyen hocasına veda ederek Erzurum'dan ayrılır.

* Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, msoysaldi@hotmail.com

¹ Soysaldı, İhsan, “*Osman Bedrüddin Erzurumî'nin Tasavvuf Felsefesi Üzerine Bir İnceleme*”, *Tasavvuf Dergisi*, Ankara, 2003, X, 274; http://www.tasavvufdergisi.net/sayi_10.html, (18.01.2007); Türkmen, Enver, *Osman Bedrüddin Erzurumî'nin Gülzar-ı Samini'sinde Bulunan Ayetlerin Tasavvufî Yorumları ve Ruhu'l-Beyan Adlı Tefsirle Karşılaştırılması*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış yüksek lisans tezi), Elazığ, 2007, s. 6.

² Belkırat, Bezim, *Osman Bedreddin Erzurumî (İmam Efendi) Hazretleri ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, (Basılmamış lisans tezi), Ankara, 1999, s. 9.

³ Belkırat, aglt., s. 9.

⁴ Belkırat, aglt., s. 10.

⁵ Belkırat, aglt., s. 10.

Gençlik yıllarında Mevlana Halid-i Bağdadî Efendi'nin halifesinden ve dayısı Şeyh Mehmet Şerif Efendi'den tarikat dersleri almıştır. Ayrıca Seyyid Taha Efendi'nin halifesi Şeyh Abdullah Küfrevî, Gümüşhaneli Şeyh Hacı Ahmet ve Erzincanlı Terzi Baba lakabıyla bilinen Vehbi Hayati Efendi'nin halifesi Hacı Fehmi Efendi ve daha birçok meşeyih-i kiram ve evliya-i izamla münasebet kurup onlarla ünsiyet etmiştir.⁶

İmam Efendi Lakabını Alışı

Osman Bedrüddin Erzurumî, hocası Ahmet Meramî Efendi'nin tavsiyesi üzerine gönüllü olarak orduya katılmıştır.

Oğlu Ziyaeddin Efendi'nin anlattığına göre 8 Kasım 1877'de Erzurum Rusların hücumuna uğramıştır. Harbin başlamasından bir gün sonra Osman Bedrüddin Efendi sabah erkenden Ayaz Paşa Camii Şerifi'nin minaresine çıkar salat-ı selam ve ezan-ı şerif okur. Okuduğu bu ezanla halka büyük bir şevk ve cesaret vermiştir. Halk da büyük bir heyecan ve cesaretle “Allah Allah!” diyerek Rus askerlerine hücum etmişler ve düşmanı püskürtmeyi başarmışlardır. Bunun üzerine komutan Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Osman Bedrüddin Efendi'yi huzuruna çağırılmış ve onu 28. alay 3. tabura imam olarak görevlendirmiştir. Bu olaydan sonra artık Osman Bedrüddin Erzurumî, “İmam Efendi” lakabıyla anılmaya başlar.⁷

Harp sonrası Diyarbekir havalisine tayin olunan İmam Efendi, gördüğü bir rüya üzerine Elaziz'in Palu kazasına giderek büyük veli ve nakşi şeyhi olan Seyyid Mahmut Saminî hazretlerini ziyaret eder ve ona intisap eder. Bir süre sonra Çemişkezek ilçesine nakledilen taburuna döner. 15 yıl tabur imamlığı yapar. Artık kâmil bir mürşit olan İmam Efendi, isteyenleri irşat etmektedir. 1909 yılında emekli olduktan sonra tekrar Palu'ya döner. Belirli bir süre sonra mürşidinin işareti üzerine Doğu Anadolu'nun ilim ve irfan merkezi durumunda olan Harput'a gelerek yerleşir. İmam Efendi, irşat vazifesini artık Harput'ta yapmaya başlar.⁸

Harput'ta bulunduğu dönem onun hayatında en verimli/feyizli dönem olmuştur. Harput'ta Kurşunlu Camii'nde vaaz ve sohbetler yapmış ve bizzat kendi ifadesine göre -iki yüz bin insanı irşat etmiştir. 1911 yılında hacca gitmiş ve hac dönüşü yine Harput'ta irşat vazifesine devam etmiş ve civar illerden gelen birçok insanı irşat etmiştir.⁹

Fani olan her insan gibi âlem-i bekaya intikal zamanı gelen İmam Efendi, 17 Ekim 1924 tarihinde Harput'ta vefat ederek Harput'a defnedilmiştir.¹⁰

⁶ Belkırat, aglt., s. 10.

⁷ Belkırat, aglt., s. 11; Türkmen, agylt, s. 6-7.

⁸ Türkmen, agylt, s. 7.

⁹ Türkmen, agylt, s. 7.

¹⁰ Soysaldı, agm., X, 274; Belkırat, aglt., s. 25.

Evliliği ve Çocukları

İmam Efendi iki defa evlenmiştir. İlk hanımı İbrahim Ağa ve İsmet Hanım'ın kızları Ayşe Hatun'dur. Bu hanımından Selman, Sadeddin, Kadriye, Mehmet Bahaeddin, Mehmet Muhiddin, Nuriye ve Mehmet Nureddin adlarında yedi çocuğu olmuştur.

İkinci hanımı ise, Hacı Mustafa ve Gülsüm Hanım'ın kızları, Ayşetü'l-Bedriye'dir. Bu hanımından da bir kız çocuğu bir de erkek olmak üzere iki çocuğu olmuştur. Kız çocuğu doğar doğmaz ölmüş erkek çocuğu ise, Mahmud Ziyaeddin Uz'dur. Ziyaeddin Uz, Elazığ'da ağır ceza mahkemesi başkanı olarak çalışmıştır. 1989 yılında emekli olmuştur.¹¹ 7 Aralık 2006 tarihinde Elazığ'da vefat etmiştir.

Kişiliği

İmam Efendi, ilim, züht ve takva sahibi büyük bir mürşit ve mutasavvıftır. Temizliğe önem veren, sade giyinen, hediyeleşmeyi seven, davete icabet eden, çocuklara şefkat ve merhametle yaklaşan, züht ve takvası yürüyüşüne kadar yansımış olan mütevazı bir gönül ehliydi. Çevresindeki insanları fikir ve düşüncelerinden dolayı kınamayan, daima hoşgörü sahibi bir insandı. Aktif siyaseti tasvip etmeyen, devlete mutlak surette itaati savunan, İslamiyeti, devleti ve milletini çok seven biriydi.

İlme çok önem vermiş ve çocuklarını ve müritlerini daima ilim öğrenmeye teşvik etmiştir. Harput'ta çeşitli medreselerde ders vermiş ve birçok öğrenci yetiştirmiştir.¹²

2.İmam Efendi'nin Eserleri

İmam Efendi'nin tespit edebildiğimiz ve incelediğimiz kaleme almış olduğu üç büyük eseri vardır. Bunlar sırasıyla;

2.1.Sohbetler:

Osman Bedruddin Erzurumî hazretlerinin "Sohbetler" adlı kitabının İstanbul'da Marifet Yayınları tarafından beş baskısı yapılmıştır. Beşinci baskısı Eylül 2013 tarihinde İstanbul'da yine Marifet Yayınları tarafından yapılmıştır. Esere, Ahmet Fevzi Özçimi 23 sayfalık uzun bir takdim yazısı yazmıştır. Eser, iki cilttir. Birinci cilt, üç defterden meydana gelmektedir. İmam Efendi, birinci defterde; *Selefi salihin, Evliyaya Saygı, Allah Dostu Olmak, Nefsi Aradan*

¹¹ Yerebasan, Ülkü, "Osman Bedrüddin Erzurumî Hz.lerinin Felsefi Görüşleri" Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış yüksek lisans tezi), Elazığ, 2003, s. 3; Türkmen, agytl, s. 8; Evliliği ve çocukları ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz., Belkırat, aglt., s. 11-13.

¹² Daha ayrıntılı bilgi için bkz., Belkırat, aglt., s. 27-32; Türkmen, agytl, s. 8; Kılıç, Cevdet, "Osman Bedruddin Erzurumi'nin Hayatı Şahsiyeti ve Fikirleri" Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu, 26- 28 Haziran 2006. (Yayınlanmamış Sempozyum Bildirisi).

Çıkar, İhlas ve Teslimiyet gibi tam 113 başlık altında çok önemli İslami ve tasavvufî konuya değinmiş ve önemli açıklamalarda bulunmuştur. (S.41-197) İkinci defterde ise; *Dost, Allah'a Yönelişte Bize Yardımcı Olan, Düşman İse Bizi Allah'tan Alıkoyandır, Ümmet-i Muhammed'in Hayırlı Bir Ümmet Olması Nedendir, Dört Şeyi Terk Eden, Dört Şeye Nail Olur, Kişi Sevdiği İle Beraberdur* gibi tam 46 başlık altında önemli İslami ve tasavvufî konuda bilgiler vermektedir. (S.199-344) Üçüncü defterde; *Ameller Niyetlere Göredir, Hakk'a Talebin İki Alameti, Varlık Getiren Taatten, Zillet Getiren Ma'siyet Hayırlıdır, Meşrebi Peygamberî Üzere Olmamız Elzemdir* gibi tam 209 önemli İslami ve tasavvufî konuda bilgi vermektedir. (S.345-566)

Eserin ikinci cildi ise, iki defter, divan ve özel bölümden meydana gelmektedir. İmam Efendi, dördüncü defterde; *Ah... Keşke Ebubekir'in Göğsünde Bir Kıl Olsaydım, Kur'an'ın Sebeb-i İnzali, Cenab-ı Hakk'ın Hz. İnsan Mazharından Zuhuru İçindir, Cenab-ı Allah İrade-i Külliyesini, Kulların İrade-i Cüz'iyelerine Ta'lik Buyurmuştur* gibi önemli İslami ve tasavvufî konuda açıklamada bulunmuştur. (S.11-251) beşinci defterde; *Dinde Terakki Olmasa idi, İslam, İman ve İhsan Meratibi Olur muydu? Huzursuz Namaz Namaz Değildir, İnsanın Bermurad Olması için Bîmurad Olması Lazımdır* gibi çok önemli İslami ve tasavvufî konulara değinmiş ve değerli açıklamalarda bulunmuştur. (S.253-416) Divan başlıklı kısımda İmam Efendi'nin çok güzel beyitleri yer almaktadır. (S.417-451) Özel bölümde ise, Osman Bedruddin Hazretleri tarafından Sa'düddin Efendi hazretlerine verilen icazetnamenin el yazmalı bir nüshası ile birlikte Latin harfleriyle yazılmış icazetnamenin yüce manası yer almaktadır. (S.453-466) Eser, Aliyyü's-Sebtî, Mahmud Saminî, Osman Bedrüddin hazretlerinin türbe ve merkad-i şeriflerinin fotoğraflarıyla bitmektedir.¹³

2.2.Mektûbat:

Bu eser, İstanbul'da 2006 tarihinde Marifet Yayınları tarafından basılmıştır. Esere, Ahmet Fevzi Özçimi 36 sayfalık uzun bir takdim yazısı yazmıştır. Eser, iki cilttir. Birinci cilt, Hacı Mahmud Sâminî (ks) hazretlerinin 12 adet mektubu ve Hacı Osman Bedrüddin Erzurûmî (ks) hazretlerinin 121 adet mektubundan meydana gelmektedir. (S.49-728) İkinci cilt, Hacı Osman Bedrüddin Erzurûmî (ks) hazretlerinin 122. Mektubu ile başlamakta 238. Mektupla bitmektedir. (S.11-684) Ayrıca bu ciltte özel bölüm olarak, Nakşibendi hâcelerinin sekiz kelimesi, Hacı Osman Bedrüddin Erzurûmî (ks) hazretlerinin vefatının arkasından yazılan şiirler ve Aliyyü's-Sebtî, Mahmud Saminî, Osman Bedrüddin hazretlerinin türbe ve merkad-i şeriflerinin fotoğrafları bulunmaktadır. Eser, iki sayfalık bibliyografya ile bitmektedir.¹⁴

¹³ Erzurumî, Osman Bedruddin, *Gülzâr-ı Sâminî Sohbetler*, 5.Baskı, Marifet Yayınları, İstanbul, 2013.

¹⁴ Erzurumî, Osman Bedruddin, *Gülzâr-ı Sâminî Mektûbat*, 1.Baskı, Marifet Yayınları, İstanbul, 2006.

2.3.Divan:

İmam Efendi'nin bir de "Divan" adlı eseri vardır. Bu eser İmam Efendi'nin söylemiş olduğu kasidelerinden meydana gelmektedir. Eser matbu değildir, ancak "Divan"dan seçilen bazı kasideleri "Sohbetler" adlı eserinin ikinci cildinin 417-451.sayfaları arasında yayımlanmıştır.¹⁵

Bu eserlerden başka Evliyalar Ansiklopedisinde, *Gülben-i İrşad ve Mecalis-i Sâminiyye* adında beş ciltlik kasidesi ve "Sohbetnamesi" olduğu ifade edilmektedir.¹⁶ Ancak bu eserleri matbu değildir.

3.İmam Efendi'nin Öğretilerinde Tasavvufi Yorumlar

Osman Bedruddin Erzurumî hazretleri Harput'ta yaşadığı dönemde ulaşabildiği bütün insanlara tasavvufi önderlik yapmış, onları irşat etmiştir. İnsanları irşat ederken yaptığı İslami ve tasavvufi yorumları kaleme aldığı eserlerinde teker teker zikretmiştir. Günümüz insanı da onun öğretilerindeki bu şahane tasavvufi yorumlarından istifade etmelidir. Şu bir gerçektir ki, İmam Efendi'nin öğretilerindeki tasavvufi yorumların tamamını burada zikretmemiz mümkün değildir. Ancak zamanımız ölçüsünde tasavvufi yorumlarına bazı örnekler vermek istiyoruz.

Şeriat, Tarikat, Ma'rifet, Hakikat

İmam Efendi, şeriat, tarikat, marifet ve hakikati şöyle açıklamaktadır:

"İyi düşünülürse şeriat emir ve nehiylerden ibarettir. Nahiyelelerin aslı ve esası, her birinin terk edilişindeki maksat ve hikmet etrafınca düşünülürse görülür ki, bu da masiva'dan (Allah'tan başka her şeyden) inkıta ve yüz çevirmedir. Şayet, "ben Cenab-ı Hakk'dan gaflet etmem, gönülden huzurum kesilmez; böyle olduktan sonra nehiyleri de işlesem artık bana ne zararı olacak" desen, bu böyle olmaz. Mademki, o şey nehyedilmiştir, onun yapılmaması emrolunmuştur, işlendiği hâlde azap muhakkaktır. Onun terki lazımdır. Eğer Allah affederse o başka. Ona kimse karışamaz, bir şey diyemez. İnsan mabudunun, mahbubunun emrine muhalif olarak nasıl bir şeye cüret edebilir?"

Emirlere gelince; bunları da ayrı ayrı tetkik etsek netice ve maksat, kulun Cenab-ı Hakk'a teveccüh ve ikbalini teminden ibarettir. 'Ben batınen Cenab-ı Hakk'layım, artık zahiren emirleri yerine getirmeye ne lüzum ve ihtiyaç var?' dersin bu söz de Batiniye mezhebinde olanların fikir ve sözleridir ki, ilhaddir,

¹⁵ Bkz., Erzurumî, Osman Bedruddin, *Gülzâr-ı Sâminî Sohbetler*, 5.Baskı, Marifet Yayınları, İstanbul, 2013.

¹⁶ Komisyon, *Evliyalar Ansiklopedisi*, İhlas Gazetecilik Holding Yay., İstanbul, 1992, VII, 294; Belkırat, Bezim, *Osman Bedreddin Erzurumî (İmam Efendi) Hazretleri ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, (Basılmamış lisans tezi), Ankara, 1999, s. 25.

küfürdür. Allah'a yaklaşma, ancak onun emirlerine boyun eğme ile kabil olur, başka surette olmaz.”¹⁷

Tarikat'a gelince, o da yine vuslatın sebep ve âmillerini tevhid eder k bunlar da: devamlı fikir ve zikir, ahlak-ı ilahiye ile ahlaklanmak, Kur'an'ı azimüşşan'da ma-i mevsule ile kendisine işaret buyurulan, insan-ı kâmile mülakat ve vuslat ve ona tam bir muhabbet ile tabi olmaktır.

Marifet ve hakikate gelince; “Ey iman edenler! Sabru sebat ediniz. Düşmanlarınızla sabır yarışı edin onlara galebe çalın. Sınırlarda nöbet bekleyin. Yurdunuzu çiğnetmeyin. Bu sayede felah bulacağınızı umabilirsiniz.”¹⁸ ayet-i kerimesinde remz ve işaret buyrulduğu üzere marifet ve hakikat: her türlü keşif ve kerametleri, şeref ve şöhreti terk ederek yalnız Cenab-ı Hakk ile ve Onun üns ve huzuru ile sabretmektir. İşte, “Biz nihayeti bidayete dercetmişiz.” diye sâdât-ı nakşiyenin emir buyurdıkları nükte ve incelik bu mühim noktadır. Bunun dışındaki hâller ve tavırlar süyrü süluklarını tekmil edememiş olanların, henüz yolda bulunan yolcuların hâlidir. Onun için derunlarında bir şey yoktur. Çünkü onlar yol arıyorlar. Bunlardan bir fayda elde etmek mümkün değildir. Erbâb-ı kemâl seyyah değil, sabittir.”¹⁹

Sâlik Nasıl Yol Alır?

İmam Efendi, bir tarikat ehlinin nasıl yol alabileceğini şöyle açıklamaktadır:

“Salik iki kademle yol kat eder:

1.Şevk ve talep ile Allah için ibadet

2.Yine şevk ve talep ile batınında masivadan inkıta ve yüz çevirmeyi tamamlamak.

Fakat her iki hâlde de Kitap ve Sünnete Resul veya Resulün varisine tabi olmak lazımdır ki, ancak bu yolla muhlis (ihlaslı olan) ve belki muhlas (ihlaslı kılınan) olabilelim. Şeriatı ne tarikat ne marifet ne de hakikat olamadığı gibi tarikat ve hakikatsiz şeriat da o kadar fayda vermez.”²⁰

Ruhumuzu Temizlemenin Yolu

İmam Efendi, Cenab-ı Hakk'ın insanı mükemmel yarattığını, kâinatta ne varsa bu insanda da onun bir numunesinin olduğunu ifade etmektedir. İnsan sadece maddeden ibaret değildir. İnsanın bir yönü madde diğer yönü de ruhtur. İnsanda bir de nefis vardır. Nefis insanı daima kötülüğe sevk eder. Ruh kirletir. Nefsin ruha verdiği kötülüğü gidermek ve temizlemek gerekir. Kötü ahlakımızı iyi ahlaka, kibrimizi mahviyete, günahlarımızı, enaniyetimizi yokluğa, gafleti-

¹⁷ Erzurumî, Osman Bedruddin, *Gülzâr-ı Sâmîni Sohbetler*, 5.Baskı, Marifet Yayınları, İstanbul, 2013, I, 68.

¹⁸ Al-i İmran, 3/200.

¹⁹ Erzurumî, *Sohbetler*, I, 68-69.

²⁰ Erzurumî, *Sohbetler*, I, 72.

mizi üns ve huzura tebdil edersek nefis de kötülüklerini bırakır. Ruh da saffet kazanır, artık Hakk'a ve Hakk'ın huzuruna çıkmaya layık bir hâle gelir. İşte murad-ı ilahî de bunu istemektedir.

“Ruhu temizlemenin yolu ise, önce insan gayret etmelidir. Bu gayretle birlikte insan bu işi yalnız başına yapamaz. Mutlaka kâmil ve mükemmel bir mürşide ihtiyaç vardır. Eğer yakınımızda böyle bir zat varsa ne âlâ... yoksa arayıp böyle bir kişiyi bulup onun emrine göre hareket etmek lazımdır.” demektedir.²¹

Allah'ı Zikir, O'nu Bilme ve Bulmanın Gerçek ve Sağlam Yoludur

İmam Efendi, Hz. Peygamber (s.a.s)'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: “Dört şeyin sonu yoktur. 1.Nefsin hile ve desiseleri, 2.Şeytanın aldatmaları, 3.Cehennem azabı, 4.Cennetin nimetleri”²²

İmam Efendi'ye göre nefsin ve şeytanın tasallutundan yakamızı kurtarmamız mümkün değildir. Bundan dolayı Cenab-ı Allah'a vuslat çaresine bakmalıyız. Çünkü Allah'a vasil olana ne şeytan ne de nefis bir şey yapabilir. Nefis ve şeytandan ancak bu şekilde kurtulmak mümkündür.

Bir hadis-i şerifte “Nefsin senin bineğindir, ona yumuşak davran.”²³ buyurulmuştur. Nefsi hoş tutmak, onu yedirmek içirmek, azdırmak, onun emrine ram olup Hakk'dan uzak kalmak demek değildir. Önce onu binek hâline getirdikten sonra ona yumuşak davranmak caizdir. Nefsin binek hâline getirilmesi demek, sana itaatle birlikte kendisinin de salah bulması demektir. Yoksa nefis seni binek yapmış, esir kılmış ise, artık ona yumuşak davranmak nerede kalır? Üzerine binilen, binene nasıl iyi muamele edebilir?

İmam Efendi, “Nakşiler nefisle pek uğraşmazlar, nefsin hakkını verip zevk ve isteklerine katiyen ehemmiyet ve meydan vermezler. Huzuruna önem verip bir an önce Hakk'a vuslat çarelerine tevessül ederler.” demektedir.

Ona göre kurtuluş ve selamet yolu, vuslat yoludur. Başka bir yol yoktur. Vuslat yolu ise, zikir, fikir, muhabbet, huzur ve uyanık olma yoludur.

Peygamber Efendimiz bir gün bir zikir meclisinde iken kapıdan üç kişi girer. Birisi, bir aralık bulup zikir meclisine girer. Diğeri halka dışında oturur. Üçüncüsü de oturmayıp çeker gider. Zikirden sonra sevgili Peygamberimiz şöyle buyurur: “Bunlardan biri zikir halkasına girdiği için Cenab-ı Hakk onu kabul buyurdu. Halka dışında oturanı af buyurdu. Üçüncüsünü de yüz çevirip gittiği için Cenab-ı Hakk da ondan yüz çevirdi.”²⁴ İşte bu hadis-i şeriften “vuslat

²¹ Erzurumî, *Sohbetler*, I, 136.

²² Erzurumî, *Sohbetler*, I, 162.

²³ Berika, II, 483; Erzurumî, *Sohbetler*, I, 162.

²⁴ Nasîf, Mansur Ali, *et-Tac el-Cami Li'l-Usul*, Daru İhyau't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, trs., I,

yolu nedir, kurbet ve vuslat yolu nasıldır?" anlaşıldığı gibi cennet ve cehennem ehli kimdir? Ehl-i saadet kimdir? Bunlar da ayırt edilebilir.

İmam Efendi'ye göre; bu zikir ve şu sohbet meclisine devam edenler işte şimdi bilfiil rahat ve selamettelerdir. Dışarıda, kahvelerde, kumar oynayan yahut -Allah muhafaza buyursun- zina veya diğer haramlar peşinde koşanlar veya kibir, ucb, buğz, haset, gıybet gibi ahlaksızlıkta bulunanlar da işte bilfiil cehennemdedirler.²⁵

Manevî Temizlenişin Üç Merhalesi

İmam Efendi, tövbe ve inabe üç kısımdır demektedir.

1.Tövbe: Günah ve masiyetten tövbe,

2.İnabe: Masiva ve kötü ahlaktan kurtulmak için bir mürşide inabe ve intisaptır.

3.Evbe: Bu âriflere, kâmillere mahsus olup kendi vücudundan, varlığından, mâsivadan tamamen kesilip ayrılmaktır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bütün peygamberler "evvab" kelimesiyle metholunmuşlardır.²⁶

İmam Efendi; "Kur'an ayetlerinde bir mürşide intisap etme konusunda sarîh ve açık bir şey yoktur. Fakat, ima ve işaret pek çoktur." demektedir. Ona göre Yüce Allah bunu bir hikmete bağlı olarak yapmıştır. Zeki ve akıllı olanlar o işareti anlasınlar, kendisine o suretle teveccüh ve ikbal etsinler. Anlamak istemeyenler de *bu konuda açık bir ayet yoktur* gibi sözlerle vakit geçirip bu nimete nail olmasınlar diye böyle olmuştur. Hâlbuki insana bir mürşit ve rehber lazımdır ki, onunla Cenab-ı Allah'a vuslat mümkün olabilsin. Mevlana Camî, Seyyid Şerîf, Hücetü'l-İslam İmam Gazâlî, özellikle Mevlana Halid Efendi'miz hazretleri ve zahiri ilimlerde derinleşmiş nice zevat-ı kiram bir mürşide intisap ederek batını ilimlere hizmet etmek lüzumunu his ve takdir etmişlerdir. Pek uzak yerlere kadar giderek maksutlarına nail olmuşlardır. Ancak o sayede âlemleri dolduran o feyz ve kemâlâtı elde etmişlerdir. Bunlar bize birer ibret ve numunedir.²⁷

Allah'ın Nezdindeki Durumunu Merak Eden, Kendisini Hangi Hizmetlerde Kullandığına Baksın

İmam Efendi, "Bir insan kendisinin Allah katındaki yerini ve durumunu bilmek istiyorsa, Cenab-ı Allah'ın seni hangi hizmetlerde kullandığına bakmalısın." demektedir.

"Eğer Cenab-ı Allah, seni kendi hizmetinde ve zatına mahsus işlerde istihdam ediyorsa, bu hâl senin için kabul alametidir. Zahiri, şariat ve sünnetle amil, batını zikir ve fikirle, aşk ve muhabbetin hulasa ve neticesi olan, huzur ve

²⁵ Erzurumî, *Sohbetler*, I, 162-163.

²⁶ Sad, 38/17, 30, 44.

²⁷ Erzurumî, *Sohbetler*, I, 169-170.

âgâhî ile meşgul bulunan ve ahlak-ı ilahî ile mütehallık olan bir kimsenin, O'nun zatına kabul buyrulduğunda şüphe yoktur.”²⁸

Nefsin Mertebeleri

İmam Efendi nefsin mertebelerini şöyle zikretmektedir: Nefs-i emmare, nefs-i levvame, nefs-i mülhime, nefs-i mutmeinne. “Kul, emmare’de “*Elhamdülillah*” der, emmareden geçer. “*Rabbulalemin*” der, levvameden geçer. “*Errahman*” der, mülhimeden terakki eder. “*Errrahim*” der ve mutmainneyi bulur. Artık bundan sonra mükâfat demidir. Bu mertebede “*Malik-i yevmiddin*” deyip bu dinin evvel ve ahirinin malikine ikbal-i tam ve teveccühle: Ya Rabbi nefisten kurtulduk der. “*İyyake na’budü*” sırf sana ibadet ve kulluk ediyoruz, demektir. Bu makamdan büyük bir makam olamaz. Semavi kitapların esrarı Kur’an’da ve Kur’an’ın esrarı da Fatiha suresinde cem olmuştur. Fatiha’nın esrarı Besmele’de ve Besmele’nin hakikatleri ve manası benin noktasındadır. Bundan dolayı İmam Ali Efendimiz: “İlim bir noktadır, cahiller bunu çoğaltmıştır.”²⁹ buyurmuştur. İşte o tek nokta insan-ı kâmilidir. Bu bir nokta sırr-ı insandır. Sırr huzur-u meallah ister. Ruh kurbet ister, O’na müştaktır. Kalp de ahiret ve cennetlere müştaktır, onun vesilesi olan ibadetler ve taatlere ragıbtır. Zira kalp uhrevidir. Nefs ise, dünyaya, sivaya meyyaldır. Çünkü zulmanîdir ve süflidir.”³⁰

Huzurun Muhafazasında Dikkat Edilecek Hâller

İmam Efendi’ye göre insan şu iki hâlde, huzurunun muhafazasına çok dikkat etmelidir: Birinci hâl; çok sevinçli olduğumuz zamandır. İkinci hâl ise, çok üzüntülü ve sıkıntılı olduğumuz zamandır. Bu iki hâlde huzurunu muhafaza edebilen batın terbiye ve tezkiyesini ya tamamlamıştır yahut ta tamamlamak üzeredir. Kızgın iken konuşurken, yemek yerken, uykuya yatairken ve kalkarken de huzurumuza çok dikkat etmemiz gerekir. Çünkü bu hâller önemlidir. Bir şeyle çok uğraşırken huzurumuzun muhafazasına itina etmemiz icabeder.”³¹

Ruhsuz Ceset Ne İse, İhlassız Amel de Odur

İmam Efendi’ye göre ihlas amellerin ruhudur. Ruhsuz ceset ne ise, ihlassız amel de odur. Birçok ibadet ve taatte bulunanlarımız vardır. Ancak bazı insanlar bu yaptıkları ibadet ve taatten hiçbir fayda görememektedirler. Ayrıca kötü ahlaklarından da kurtulamamaktadırlar. Çünkü onlarda ihlas yoktur. Bir kutsi hadiste belirtildiğine göre Cenab-ı Allah; “İhlas, Benim sırlarımdan bir sırdır, ben onu sevdiğim kulumun kalbine koyarım.”³² buyurmuştur.³³

²⁸ Erzurumî, *Sohbetler*, I, 384.

²⁹ Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-Cerrahî, *Keşfu'l-Hafâ*, Beyrut, trs., II, 67.

³⁰ Erzurumî, *Sohbetler*, I, 392-393.

³¹ Erzurumî, *Sohbetler*, I, 410.

³² el-Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım, *Risale-i Kuşeyriye*, Mısır, 1983, s.444.

³³ Erzurumî, *Sohbetler*, I, 441.

Şeriat Sözlerim; Tarikat İşlerim; Ma'rifet Hâlim; Hakikat de Re's-i Malımdır

İmam Efendi'ye göre, insan kemal mertebeye ancak iman, ilim ve amelin birleşmesi ve Cenab-ı Hakk'ın tevfiğ ve inayetiyle ulaşabilir. Yalnız iman, yalnız ilim veya yalnız amel yeterli değildir. İnsandan istenen bu üç şeyin birleşmesidir.³⁴

İmam Efendi, insanın sadece iman veya sadece amelle kurtuluşa erişemeyeceğini şöyle açıklamaktadır: “Hangi ayet-i celileyi hangi hadis-i şerifi okuyup da kendimizi ona tatbik etsem, onunla âmil olmadığımızı, daha doğrusu ona inanmadığımızı görüyorum. Belki sadece Allah'ın bir “*Namaz kıl*” emriyle âmiliz, diyeceğiz. Hâlbuki o da resmî ve şeklîdir. Kim bilir namazı nasıl kıldık? Bu üç buçuk namazla Müslümanlık tamam oldu diyorsak, çok yanılıyoruz. Müslümanlık yalnız bundan ibaret değildir. İşte delil olması için bir ayeti kerime; Yüce Allah “*Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve sadıklarla beraber olun.*”³⁵ buyuruyor. Bu ayet-i kerime bir ilahî nasırdır. Eğer insana yalnız iman yeterli olsaydı, ittika/Allah'tan korkma ile emir buyurulmazdı. İttika'nın ise, bilinen dereceleri vardır. Önce şirk ve küfürden; daha sonra, haramlardan ve kötü ahlaktan daha sonra da batını Allah'tan başka şeyleri düşünmekten ittika ile nefsimizin temizlenmesi, ahlak-ı ilahî ile ahlaklanmamız, huzur-u daim ehli olup, Hakk'ı bilip bulmamız gerekir.”³⁶

Cenab-ı Hak, ne iman ne de ittika ile kanaat etmeyerek, ayrıca sadıklarla beraber olmamızı da emretmektedir. Çünkü imanın kemali ittika ile ittikanın kemali de sadıklarla beraber olmakla mümkündür. Sadıklarla beraber olmak, kulu Mevla'sına layık ve vasil eder.³⁷

İmam Efendi'ye göre, insan, insan olabilmesi için nefsini tezkiye etmesi, kötü ahlakını değiştirmesi ve batinen temizlenmesi gerekir. Bunu da insan kendisi yapamaz. Mutlaka bir mürebbi, bir mürşid-i kâmil bulacak, onu severek, ona uyarak ve ona tabi olup onun feyz, nazar ve himmetiyle insan mertebesine yeniden erişecektir. Bir kutsi hadiste: “Ey insan! Beni tanıman için nefsini tanımalısın.”³⁸ buyurulmuştur. Başka bir hadiste de: “Nefsini bilen rabbini bilir.”³⁹ buyurulmaktadır.

İmam Efendi'ye göre, Allah'ı bilmek, nefsi bilmeye bağlıdır. Nefsi bilmek de iki yönlü olur. Birinci yön; nefsi düşman bilmek ve ondan daima sakınmak ve Allah rızası için onun kötü ahlakını güzel ahlaka dönüştürmek, bu yolda gayret ve çaba sarf etmek gerekir. Bir taraftan da zikir ve fikirle manevi temizliği kazanmaya ve kâmil bir insanın sohbeti ile nazar ve himmetiyle nefsin

³⁴ Erzurumî, *Sohbetler*, II, 197.

³⁵ Tevbe, 9/119.

³⁶ Erzurumî, *Sohbetler*, II, 201-202.

³⁷ Erzurumî, *Sohbetler*, II, 202.

³⁸ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 262.

³⁹ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 2532.

hile ve desiselerini bilip ıslah etmeye çalışmak, Hakk'ı bilip buluncaya kadar çaba ve gayret sarf etmek lazımdır. İkinci yön ise; nefis temizlenip ıslah olunca, artık ona riyazet çektirmek ve başka mücahedatta bulunmak icap etmez. Belki bu zulüm olur, zulme de rıza yoktur. Çünkü nefis ruha, ruh sırra ve belki de Rabbu'l-erbab'a munkalip olur. Kul gerçek insanlığını bilir. Nefsini bilen Rabbinin bilir. Allah'ı bilen kişi de insan-ı kâmilidir. İşte bu kemâlâtın meydana gelmesi ancak Rasulullah'a tabi olmakla gerçekleşir. Rasulullah'a tabi olmak, kulu mertebe-i mahbubiyete ulaştırır. Nitekim ayet-i kerimede: *"Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah gafur ve rahimdir."*⁴⁰ buyurulmuştur. Allah'ı seven, Peygamber'e ittiba eder ve bu tabi oluş zahir ve batında müstereken olursa tamam olur.

İmam Efendi insanlara şöyle seslenmektedir: "Efendiler, biz, başımıza sarık sardık, sakal bıraktık ve zahiren birkaç rekât namaz kıldık ve bununla yetindik, bunlara itimat edip kaldık. Hâlbuki nefis bizde mevcut ve batınen ucub, riya, gurur ve daha nice amelleri ifsat eden şeyler varken, o itimadımız neye yarar? Sonra dünya ve ahirette hüsrana uğrarsak hâlimiz nice olur? En doğrusu nefsi aradan kaldırmak, onu ıslah etmek üzere evliyaullah'a ve dolayısıyla Peygamber'e ittiba edelim."⁴¹

Sonuç

Osman Bedruddin Erzurumî hazretleri, Erzurum'da doğmuş fakat Harput'ta yaşamış bir gönül ehlidir. Yaşadığı dönemde Harput'ta binlerce insana ışık tutmuş ve onların yollarını aydınlatmıştır. Kendisi İmam Efendi lakabıyla anılan züht ve takva sahibi büyük bir âlim ve mutasavvıftır.

İmam Efendi, insanları Allah'a imana, Allah sevgisine, davet etmiştir. Allah sevgisine kavuşmanın yolunun da ancak nefsi aradan kaldırmak, onu ıslah etmek üzere evliyaullah'a ve dolayısıyla Peygamber'e ittiba etmekle mümkün olacağını belirtmiştir. İlm-i ledün sahibi mürşid-i kâmil bir insanı arayıp bulup ona intisap etmeyi zaruri görmüş ve Müslümanlara bunu ısrarla tavsiye etmiştir.

Eserlerinde nefsin mertebeleri, nefsin tezkiyesinin nasıl yapılacağını açıklamıştır. Ayrıca dünyanın, şeytanın ve nefsin aldatıcılığına vurgu yapmıştır. Ahiret hayatının ebedi olduğunu dünya ve içindeki nimetlerin geçici olduğunu belirtmiştir. Kulun asıl maksadının cennet değil, ruyetullah olması gerektiğini, kulun daima huzurda bulunma şuuruyla yaşayıp Allah ile bütünleşmesi gerektiğini ifade etmiştir.

İmam Efendi, yaşadığı dönemden başlayarak günümüze kadar insanlarda derin izler bırakmış olan örnek bir şahsiyettir. İlim ışığıyla muhitinin iç karanlığını, âlemlerini; irfanıyla yollarını aydınlatmıştır.

⁴⁰ Al-i İmran, 3/31.

⁴¹ Erzurumî, *Sohbetler*, II, 203-204.

Allah ondan razı olsun ve bizleri şefaatine nail eylesin.

Beni sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür eder, saygılar sunarım.

KAYNAKLAR

Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-Cerrahî, *Keşfu'l-Hafâ*, Beyrut, trs.

Belkîrat, Bezim, *Osman Bedreddin Erzurumî (İmam Efendi) Hazretleri ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, (Basılmamış lisans tezi), Ankara, 1999.

el-Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım, *Risale-i Kuşeyriye*, Mısır, 1983.

Erzurumî, Osman Bedruddin, *Gülzâr-ı Sâminî Mektûbat*, 1.Baskı, Marifet Yayınları, İstanbul, 2006.

Erzurumî, Osman Bedruddin, *Gülzâr-ı Sâminî Sohbetler*, 5.Baskı, Marifet Yayınları, İstanbul, 2013.

http://www.tasavvufdergisi.net/sayi_10.html, (18.01.2007).

Kılıç, Cevdet, “Osman Bedruddin Erzurumî'nin Hayatı Şahsiyeti ve Fikirleri” *Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu*, 26- 28 Haziran 2006. (Yayınlanmamış Sempozyum Bildirisi).

Komisyon, *Evliyalar Ansiklopedisi*, İhlas Gazetecilik Holding Yay., İstanbul, 1992.

Nasîf, Mansur Ali, *et-Tac el-Cami Li'l-Usul*, Daru İhyau't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, trs.

Soysaldı, İhsan, “Osman Bedrüddin Erzurumî'nin Tasavvuf Felsefesi Üzerine Bir İnceleme”, *Tasavvuf Dergisi*, Ankara, 2003.

Türkmen, Enver, *Osman Bedrüddin Erzurumî'nin Gülzar-ı Saminî'sinde Bulunan Ayetlerin Tasavvufî Yorumları ve Ruhu'l-Beyan Adlı Tefsirle Karşılaştırılması*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış yüksek lisans tezi), Elazığ, 2007.

Yerebasan, Ülkü, “Osman Bedrüddin Erzurumî Hz.lerinin Felsefî Görüşleri” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış yüksek lisans tezi), Elazığ, 2003.